

Mahalaua Cărămidarii de Jos

Oliver VELESCU

În stilul său caracteristic, atractiv, Domenico Caselli, în articolul „Mahalaua Cărămidarii de Jos” apărut în anul 1934 în „Gazeta Municipală” nr. 12 și publicat în ciclul „Cum au fost Bucureștii de odinioară”, respectă întru totul ceea ce se cunoștea din documentele istorice cunoscute până la acea dată. Caselli mai adăuga și știrile din tradiția locală culese, desigur, când și-a făcut documentarea pentru articolul sus numit.

Descoperirea unor noi mărturii, documente istorice, arheologice și numismatice permit acum alcătuirea unei noi imagini a trecutului acestei vechi mahalale bucureștene și îndreptarea unor erori inerente întâlnite în ceea ce s-a publicat până acum în diverse publicații, în lipsa informației istorice.

„Cărămidarii de Jos”, mahalaua de odinioara, este situată, așa cum spun documentele, „den jos de București”, ocupând o parte din „câmpia Bucureștiului” la poalele „dealului Văcăreștiului” numit și „viile Bucureștiului”. Pentru topografia modernă a orașului, „Cărămidarii de Jos” se află în zona Căii Văcărești între podul „Timpuri Noi” și Palatul Copiilor. Străzile „Cărămidarii de Jos”, unde se află și biserica cu același nume și „Piscului”, încadrate în ceea ce se numește cartierul Tineretului, sunt unicele mărturii ale istoriei acestui loc din fosta „margină de București”. I s-a spus „Cărămidarii de Jos” - prima atestare a numelui fiind din 19 februarie 1782¹ - spre a se deosebi de cealaltă mahală bucureșteană „Cărămidarii de Sus” situată tot pe partea dreaptă a Dâmboviței, sub dealul Grozăveștilor, numele acesteia fiind atestat documentar ceva mai devreme la 3 mai 1777.

Dar istoria acestor locuri este mult mai veche decât pomenirea numelui în documente. Se pare că au fost găsite în zonă monede din secolul al XVI-lea, informația nefiind însă sigură. Dar o creștere mai însemnată a populației se constată începând din primele decenii ale secolului al XVII-lea, când cei care se așezau în aceste părți era scutiți de numeroasele biruri care se percepeau de domnie și de mănăstirea Radu Vodă cu condiția să lucreze pământurile mănăstirii sau pe cele domnești și să plătească o unică dajdie anuală. Pământurile acestea aveau statut de „slobozii”, de unde denumirea juridică a acestor locuri: „Slobozia de la Radu Vodă” și „Slobozia Domnească”², nume intrate încă în epocă, în vorbirea curentă.

În anul 1632, la 20 februarie, are loc pe această câmpie cunoscuta bătălie între Leon Vodă și pretendentul de atunci la scaunul Țării Românești, aga Matei, viitorul domn, care este însă înfrânt în această luptă. Evenimentul este comemorat și comemorat de impozanta cruce de piatră ridicată de învingător în curtea bisericii

¹ Ilieona Leonte, *Actele secțiunii Bunuri Publice - București, Mănăstirea Radu Vodă*, București, Arhivele Statului, 1948, Regest nr. 1554.

² Oliver Velescu, *Slobozia de la Radu Vodă. Contribuții la istoria orașului București în secolele XVI și XVII*, în „Historia Urbană” t. I, 1993, nr. 2.

Slobozia, situată astăzi la răscrucea între bulevardele Dimitrie Cantemir și Mărășești³.

Matei Basarab va mai reveni odată în aceste locuri în calitate de Domn. La 1 septembrie 1636, însoțit de boieri și de ispravnicul orașului, el vine să clarifice un vechi și permanent conflict de hotar. Încă din secolul al XVI-lea autoritatea comunală era în permanentă neînțelegere cu boierii stăpânitori ai pământurilor din Văcărești și Bârzești care pretindeau că hotarele moșiilor lor sunt jos în luncă și nu sus în buza dealului, de unde deseale încălcări ale viilor bucureștenilor, și nu în ultimul rând ale mănăstirii Radu-Vodă, cel mai mare și bogat stăpânitor de pământuri în aceste părți. Urmare a numeroaselor plângeri, Matei Basarab hotărăște să vină în persoană să constate care este situația. Nu a fost o vizită formală. Cităm din documentul care narează acest eveniment: *"Din luncă am suit Domnia Mea la deal de am ocolit locul și am căutat hotarele"*. Domnul ascultă martorii și decide că locurile încălcate de Sava, fiul lui Negre din Văcărești, cităm iarăși: *"să le fie orășenilor de moșie, lor și feciorilor și nepoților și strănepoților și de nimene să nu se clătească, după zisă Domniei Mele"*, Adică, cu alte cuvinte hotărârea Domnului să rămână neclintită⁴. Se confirmă numai locuirea în acest spațiu bucureștean fără a fi nominalizat într-un fel. Cărămidarii de Jos, numele este pomenit, se pare cu acest apelativ pentru prima oară în 1744, **fapt ce-l menționăm cu toate rezervele**, el fiind amintit de un singur autor care nu citează sursa unde a întâlnit această mențiune.⁵

Cărămidarii nu pot fi confundați cu Văcăreștii, așa cum crede părintele Tătărâm. Văcăreștii, o repetăm erau sus pe deal, fiind o entitate feudală deosebită de București, stăpânită de neamul Văcăreștilor, și cu care orașul a avut litigii de-a lungul a trei secole. Accesul din vale, din luncă, se făcea pe un drum de coastă numit și astăzi Calea Piscului.

Pământurile "Sloboziei Domnești" vor trece de-a lungul anilor în stăpânirea unor mari familii boierești din care amintim pe boierii Greceanu. Năsturel, rudele Elinei Doamna, soția lui Matei Basarab, iar apoi, în secolul al XVIII-lea, dobândesc pământuri aici urmașii lui Constantin Brâncoveanu, dar și alții. Stăpânirea acestor familii a rămas în amintirea locurilor prin opera lor ctitoricească.

Cu aceasta ajungem la biserica din Cărămidarii de Jos. Documente pe care Caselli nu le-a cunoscut confirmă faptul că mahalaua Cărămidarii de Jos datează din secolul al XVII-lea⁶. Ne referim la o însemnare din anul 1704 făcută de preotul locului pe un Liturghier tipărit în anul 1680 și care are următorul cuprins: *"Dumila lui Dumnezeu, întru slava sfintei și nedespărțitei Troiță, la această biserică ce au ridicat-o Vâlcu ban, cât au rămas nesăvârșit, am făcut noi popa Anton stă"*

³ Paul Cernovodeanu, *Complexul istoric de la Slobozia. Date istorice și arheologice. Crucea lui Ierem Vodă Tomșa în "Glasul Bisericii" XXIX, 1970, nr. 7 - 8, pag. 776.*

⁴ Fl. Georgescu, Paul I Cernovodeanu, Ioana Cristache - Panait, "Documente privind istoria orașului București", Muzeul de Istorie a Orașului 1960, pag. 25.

⁵ Mihai Tătărâm, La margine de București, București, Edit. Sport - Turism, 1983, pag. 40.

⁶ D. Caselli, *Mahalaua Cărămidarii de Jos*, în "Gazeta Municipală" III, 1934, nr. 136, pag. 1

diacon Matei i popa Chiriță sin Grigore la leat 7212", adică 1704.⁷

Dacă într-adevăr această veche carte a aparținut dintru început acestei biserici se poate afirma că o primă biserică s-a început a se construi pe acest loc de Vâlcu Greceanu, o importantă personalitate politică a celei de a doua jumătăți a veacului al XVII-lea, și care avea între altele o mare moșie la Fundeni⁸. Vâlcu a deținut diferite înalte funcții boierești, mare vistier 1674 - 1674, iar între anii 1677 - 1681 pe cea de "*ispavnic al scaunului Bucureștiului*". El a făcut parte din partida Bălăcenilor, rivalii Cantacuzinilor, conflict care a întinat cu sânge și multe războaie istoria celei de a doua jumătate a veacului XVII. În vremea lui Șerban Cantacuzino el a fost întemnițat după 1881, la mănăstirea Snagov, unde, după spusa cronicarului Radu Popescu: "*și acolo l-au omorât cu multe cazne*"⁹.

Așadar, moartea năpraznica a ctitorului Vâlcu a împiedicat desăvârșirea construcției, dar trebuie pomenit aici și marele cutremur din anul 1681¹⁰ care probabil a avariat construcția neterminată a bisericii.

Preoții Anton și Chiriță au reluat lucrările pentru "*cât au rămas nesăvârșit*" în anul 1704, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, consemnând inițiativa lor în însemnarea de mai sus.

Nu știm dacă acest lăcaș a fost construit din lemn sau din zidărie (ne aflăm doar în mahalaua cărămidarilor), dar potrivit unei alte însemnări datând din 22 aprilie 1813 făcută într-o altă carte, "Viețile Sfinților", tipărită la Mănăstirea Neamț în 1711, istoria bisericii Cărămidarii de Jos se derulează în continuare. Aflăm, astfel, că "*Biserica lui Vâlcu s-a risipit*", iar autorul însemnării, popa Ignație din Ivan, luând ca temei tradiția locului, scrie: "*prin mărturiile ale părinților noștri, crezând cum că să fie o sută de ani de la plinirea acestei sante biserici ot Cărămidari*", așadar spune popa Ignație că lăcașul la care slujea "*l-au făcut bine credinciosul și de Hristos iubitorul Constantin Năsturel și soția acestuia Anicuța ... spre folosul de obște.*"

În legătură cu această de a doua Biserică, ctitorie a marelui vistier Constantin Năsturel (+1752), sunt necesare câteva importante precizări. Scrierile mai vechi privitoare la această biserică, dar și altele mai recente sunt unanime în a afirma că această pretinsă biserică de lemn ar fi fost mutată aici în anul 1743 de pe locul bisericii Slobozia, în momentul reconstruirii acesteia din zidărie.

Cercetările efectuate cu aproape 40 de ani în urmă, cu prilejul restaurării bisericii Slobozia, au dovedit însă contrariul. "Săpăturile arheologice efectuate în interiorul bisericii - scrie d-na dr. Mioara Turcu în studiul întocmit - confirmă existența unui edificiu religios datând din secolul al XVII-lea construit în formă de mănă. **Această biserică "deci cea numită Slobozia" datând din anii 1664 - 1665 a**

Mihai Tătăram, op. cit. pag. 43

Nicolae Ghinea, *Așezări sătești din secolele XV - XIX pe teritoriul orașului București*" în București. Materiale de Istorie și Muzeografie" VII, 1969, pag. 248. **Pe viitor se va cita "București ..."**

⁷ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești* în culegerea "Cronicari munteni" București. Edit. pentru Literatură 1961, vol. I, pag. 280.

⁸ Paul Cernovodeanu și Paul Binder, "Cavalerii Apocalipsului. Calamități naturale din trecutul României până la 1800". București. Edit. Silex 1993, pag. 214.

fost ridicată din cărămidă și nu din lemn".¹¹ *Așadar o descoperire arheologică importantă, dar trecută cu vederea.. Săpăturile arheologice efectuate în anul 2000 chiar la biserica "Cărămidari" confirmă și ele că "au fost dezvelite fundațiile unei biserici de cărămidă și nu din lemn"*¹²

Aceste mărturii arheologice trebuie coroborate cu textul însemnării sale amintite din anul 1813 în care se pomenește de construirea unei biserici și nu se face mențiunea unei biserici de lemn. Așadar izvoarele istorice și arheologice nu confirmă cele scrise despre o operațiune de mutare a unei biserici de lemn care s-ar fi petrecut către mijlocul veacului XVIII.

O lectură atentă a unor documente din 1 iunie 1722, și mai ales a celui din 15 martie 1726, permit reconstituirea evenimentelor petrecute în acei ani și lămurirea confuzia privitoare la existența în zonă a unei biserici de lemn.

Așadar la 1 iunie 1722 între Visarion egumenul mănăstirii Sfintei Troițe a "Radului Vodă" și Dorotei - episcop de Nazaret - "năstavnicul" mănăstirii recent construite pe dealul Văcăreștilor, ctitorie a lui Nicolaie Mavrocordat a intervenit în înțelegere cu privire la un schimb de terenuri.

Mănăstirea Radu Vodă cedează un loc situat "în luncă aproape de Văcărești ... foarte de trebuință mănăstirii Văcăreștilor" și primește în schimb un alt teren situat "din josul Bucureștilor, către Tabaci" învecinat cu pământul mănăstirii numit de la Mihai Viteazul încoace "palanga lui Sinan Pașa"¹³, cunoscut și sub numele de "Slobozia de la Radu Vodă".

Potrivit hotărniciei din document, pământul cedat mănăstirii Văcărești se află situat "în josul drumului ce suie pe piscul cătră Văcărești, pe lângă mlaștița Dâmboviței celei noi, unde umblă" adică curge și acum". Potrivit actului din 15 martie 1726 se pare că Nicolae Mavrocordat a înzestrat mănăstirea Văcărești și cu alte pământuri stăpânite de mănăstirea Radu Vodă. Aceasta primește, cum scrie în document, "moșie pentru moșie" din locurile domnești cu care se învecina înspre ulița Șerban Vodă și care făceau parte din slobozia domnească, vecină - așa cum s-a amintit - cu slobozia mănăstirii. Avantajele de care s-au bucurat aceste pământuri în condițiile juridice ale Evului Mediu, condiția de oameni liberi și importante scutiri de dăjzii au grăbit popularea acestei "câmpii a Bucureștiului" cu o populație ce s-a înstărit în timp și a creat condițiile pentru organizarea locuitorilor în parohii în jurul unor biserici nou construite sau refăcute.

Documentul din 1726 face într-adevar mențiunea unei biserici de lemn cu hramul "Intrarea în biserică a sfintei Fecioare Maria" construită pe loc domnesc de către logofătul Staico și soția sa Despa ("când am început noi a urzi din temelii biserică de lemn <ea era situată> pe loc domnesc"). Acest loc domnesc, următorul mutării hotarului "au căzut cu biserica și cu tot locul ei, pe moșia mănăstirii Radu Vodă. Ctitorii se înțeleg cu egumenul Ieremia de la Radu Vodă cu în

¹¹ Mioara Turcu, *Considerații arheologice asupra complexului de la biserica Slobozia* În "Glasul Bisericii" XXIX, 1970, nr. 7- 8, pag. 780.

¹² Ministerul Culturii și Cultelor "Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2000". Gheorghe Mănușu -Adameșteanu și colectiv: punct *Cărămidarii de Jos*". pag. 49 .

¹³ Pentru acest toponimic a se vedea O.Velescu, *Slobozia de la Radu Vodă...* în "Historia Urbană" nr. 1 1993 nr. 2, pag. 193.

schimbul acestui teren pe care se află biserica în cauză să fie *“Nesupărat de chirie care are mănăstirea obiceiul de iau de la alte case câte sunt pe locul și pe moșia mănăstirii”*. În schimbul acestei scutiri, ctitorii cedează mănăstirii o prăvălie a lor situată în Ulița Lăcătușilor aproape de zidul Curții Domnești, mai sus de Pușcărie, schimb foarte avantajos mănăstirii. Din același document mai aflăm că logofătul Stoico și soția sa Despa își propun a face și alte construcții în jurul acestei biserici (*“și chiliile ce vom face pe acel loc”*).¹⁴ Să fie oare această biserică de la Cărămidarii de Jos? Greu de localizat, ipoteză infirmată de altfel și de cercetările recente.

Cea de a doua biserică a *“Cărămidarilor”* construită - **repetăm - din cărămidă și nu din lemn în jurul anului 1713**, ctitorie a vistiernicului Constantin Năsturel a dăinuit până către mijlocul secolului al XIX-lea.

Din vremea cât a existat această biserică, menționăm și descoperirea în anul 1980 a unui tezaur format din 1373 monede de argint turcești emise între anii 1730 și 1839.¹⁵ Din aceeași perioadă au fost datate și monedele descoperite în săpăturile arheologice sus amintite din campania anului 2000.¹⁶

Secolul al XVIII-lea a fost o perioadă de înflorire pentru mahalalele din partea de sud-est a Bucureștiului așa cum s-a amintit existența celor două slobozii în creat condiții favorabile progresului și au determinat un spor semnificativ al populației. De reținut că mahalaua Cărămidarii de Jos s-a dezvoltat pe locul cuprins în slobozia domnească.

Apar noi parohii în jurul unor biserici nou construite sau refăcute: Sf. Nicolae - Broșteni (reclădită 1731), Sf. Dumitru - Slobozia (reclădită 1743), Potoceanu - Apostol (1765), Sf. Spiridon-Nou (construită în 1766) și biserica Cărămidarii de Jos, cea mai veche de altfel din prima jumătate a secolului al XVIII (1713).

La nivelul veacului XVIII populația mahalalei era numeroasă. Sunt 273 de nume amintite în cele 15 pomelnice păstrate din acest veac, care oglindesc creșterea demografică a mahalalei¹⁷. Catagrafia din 1798 menționează existența în mahalala a 100 case, 1,57 % din totalul caselor din București. Catagrafia din anul 1810 consemnează în Cărămidarii de Jos 515 români și sârbi (adică bulgari) din care 248 de bărbați și 267 de femei, adică 1,60 % din populația orașului, ocupând locul 14 ca ordine de mărime între mahalalele bucureștene. Existau la aceeași numărătoare din 1810, 156 de case de zid, adică 1,81% din cele aflate în București, ocupând locul 12 ca ordine de mărime. Ca densitate, media de locuire de 3,78 %

¹⁴ G. Potra, “Documente privitoare la istoria orașului București 1594 - 1821”, Edit. Academiei, 1961, pag. 298 și 311. Logofătul Stoico își avea casele pe la 1710 lângă mănăstirea Stelea, localizată în 1754 în mahalaua Răzvan. În 1720 avea trei prăvălii de lemn în mahalaua Scaune. Văduva sa, Despa, se recăsătorește în 15 decembrie 1737 cu Ion Boldescu *“Cupeț ot Buzău”*. Un Stoico paharnic a ctitorit o biserică de lemn undeva în preajma mănăstirii Antim.

¹⁵ Maria Grigoruța, *Tezaurul monetar de la Cărămidarii de Jos (secolele XVIII - XIX) în “Izvoare arheologice bucureștene”* II, 1985, pag. 57.

¹⁶ Gih. Manucu-Adameșteanu, op. cit. pag. 49.

¹⁷ Aurelian Sacerdoțeanu, *Etografie bucureșteană în secolul al XVIII-lea în “București...”* IX, 1972, pag. 147.

mahalaua ocupa locul 55 în oraș. Biserica era servită de 4 preoți cu vârstele între 55 și 32 de ani.¹⁸

Cutremurele din secolul al XVIII-lea, dar mai ales cel din 1838, au slăbit zidurile vechii ctitorii a boierilor Năsturel. Parohia a dorit să facă o nouă biserică, mai mare și mai solidă decât cea existentă. Astfel, în anul 1854, la 12 august se pun temeliele noii biserici. Fundația a fost făcută pe piloni de stejar, iar zidurile din cărămidă aveau grosimea de 1,50 metri. Inițiatori au fost starostele breslei morarilor Stoian, de unde numele de Stoian Moraru, preotul Vutichis și Marin Siminaru, un alt fruntaș mahalalei.

Tradiția locală culeasă de Domenico Caselli îl prezintă pe Stoian Moraru ca "un om avut, mână de fier și piept de voinic". După ce a trasat și a fixat cu țărugi traseul noii biserici, spune tradiția, s-a urcat pe o grămadă de nisip și ținând mahalagiilor o cuvântare spunându-le ca nu cumva să facă o greșală. "*Mahalaua fiind mare și ei având copii, copiii lor au să aibă și ei copii, deci biserică trebuie să fie mare și încăpătoare. Cu ajutorul Sfântului trebuie să facem așa încât să încăpă toții în biserică căci toți suntem fii lui Dumnezeu*".

Din păcate, treburile n-au mers cum ar fi vrut inimosul ctitor. Lucrările au stagnat vreo 12 ani, iar pentru reluarea lor a fost necesară organizarea unei colecte în toată țara. Sfințirea acestei noi biserici s-a făcut la 8 noiembrie 1870. Așa se face că la hramul vechi Sfântul Dumitru și Sfântul Gheorghe să se adauge și hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril.

Aspectul acestei biserici, a treia în ordinea clădirii lor, ne este cunoscut după desenul aflat pe sigiliul parohiei. Pe ceea ce specialiștii numesc **amprenta sigilară** se distinge clar în "câmpul sigiliului" desenul bisericii. Ea este înălțimă pe o înălțime - un gorgan - și este văzută dinspre nord putându-se observa detaliile ei. Pridvorul acoperit cu o învelitoare evazată se continuă cu corpul bisericii, cu nava. Se pot vedea ferestrele mari, specifice construcțiilor din secolul al XIX-lea din care una chiar în axul absidei altarului. Se pot observa și absidele laterale. Monumentalitatea bisericii este exprimată prin cele două turle, una deasupra naosului - turnul pantocfător și un altul, deasupra pridvorului. Ambele turnuri se închid la vârf cu o învelitoare în forma de bulb, după modă rusească, foarte răspândită - la vremea construcției ei - în București. Inscricția circulară de pe sigiliu are următorul text PAROHIA BISERICII CĂRĂMIDARII DE JOS BUCUREȘTI.

În secolul al XIX-lea se petrec înnoiri în acest vechi cartier bucureștean. Locuitorii eliberați de vechile obligații feudale, au loc mutații în structura socială a mahalalei. Venituri importante se obțin din grădinărit și din viile de pe dealul Văcăreștilor, așa că se poate afirma că bunăstarea a fost o trăsătură caracteristică în această mahala. Cităm în acest sens din Caselli: "*Cel mai sărac mahalagiu avea un pogan de vie și intra în iarna cu 3 - 400 lei, cu un butoiș de vin și de prășină, cu coșuri de răzăchie, acea vestiă răzăchie de odinioară a Bucureștilor pe care din <1934> ai da și un galben pe oca numai să-l găsești. Vinul care se făcea în această mahala era iarăși vestit, prin îmbelșugarea lui*".

¹⁸ Oliver Velescu, *Catagrafia Bucureștiului de la 1810. O nouă lectură* în "Historia Urbană", 2001, în curs de apariție.

Dar către sfârșitul veacului al XIX-lea filoxera distruge definitiv viile bucureștene, dispărând astfel această veche îndeletnicire a orașenilor.“ *Dealul rămas plesuv* - scrie Caselli - *a secat izvorul care producea 4 - 5 sute de lei, azi nu mai dă nimic.*”

În schimb în jurul “Cărămidarilor de Jos” se dezvoltă industria. În anul 1864 se înființează fabrica metalurgică Lemaitre (Timpuri Noi), atelierele din cartierul învecinat al tăbăcarilor se concentrează în fabrici. În 1872 se inaugurează Abatorul Comunal, iar între anii 1880-1883 se asanează Dâmbovița, fiind astfel ferite de mundații cartierele din această parte a orașului.

Din acești ani datează obiceiul consemnat de Caselli ca parlagii, adică factorii de vite de la Abator, îndeletnicire spre care s-au îndreptat unii din locuitorii mahalalei, să-și prăznuiască la 8 noiembrie la biserică pe patronii lor sfinții Arhangheli Mihai și Gavril.

În tradiția mahalalei - tot după Caselli - se păstra **amintirea unor personalități** care s-au impus prin activitatea lor. Este vorba de un preot: “**Popa Bobe, purtătorul de pace și de dreptate. Umbla călare, că pe atunci erau noroaie mari și era chemat la toate actele ce trebuiau împăcate. Cuvântul popei Bobe era pentru Cărămidarii de Jos sfânt**”. Se mai păstra și amintirea **dascălului Anghel** care, asemănător tuturor dascălilor de la bisericile bucureștene, îi învăța carte pe copii mahalagiilor pentru o taxă de 2 - 3 lei lunar. Școala lui Anghel era pe ulița Păcurii chiar în fața bisericii. Fetele erau pregătite pentru măritiș de **Dăscălița Bita** de la care învățau între altele broderia fețelor de pernă, piese de nelipsit în zestrea oricărui fete ale unui onorabil mahalagiu bucureștean.

Ar mai fi de amintit din aceeași epocă o **vestită cârciumă a mahalalei numită “Gura Dulce”**, unde toamna se servea vinul: *4 chile de un leu și un carnat*, locuțiune de pomină prin care numita crâșmă a ajuns să fie faimoasă în întreaga Capitală. Caselli mai amintește și de localul din “Livedea cu Duzi”, loc de petrecere al tineretului și în a cărei bătătură se ținea în fiecare duminică hora mahalalei. Aici se întâlneau frunțașii cartierului, negustorii, grădinarii, unde la o cafea sau la o ulcică de vin se puneau la cale vânzări, încuscriri și se discutau, vorba lui Caragiale, “cestiuni importante la ordinea zilei”.

Locul își trage numele de la livada de duzi care a fost plantată aici în prima jumătate a secolului al XIX-lea de un cunoscut producător de mătase din București, anume **Simo Lânariul**. “Torcătoria de mătase” adică fabrica de borangic era instalată în mahalaua Apostol între tăbăcari. Calitatea mătăsii produsă în atelierul său l-a determinat pe Simo Lânariul să participe cu produsele sale la expozițiile internaționale de la Londra (1851) și Paris (1855), iar fabrica a fost vizitată în 1859 de domnitorul Barbu Știrbei.¹⁹

În anul 1910 își semnalează prezența în mahala un oarecare **Ion Tănase**. Acest fecior de țaran născut în 1877 pe valea Amaradiei, în satul Mierea - Birnici din județul Dolj se hotărăște să-și încerce norocul la oraș. Negustor cu cobilița pe numele Craiovei, “descurcăreț în cele bănești” vine la București în anul 1905. După

¹⁹ N. P. Radianu, *Din trecutul și prezentul agriculturii la români*, București, 1906, pag. 546

un scurt stagiul de argat la o grădină a lui Alexandru Marghiloman, se angajează lucrător în grădina vestitului florar Jean Vermeulen, fapt care avea să-i schimbe viața și destinul.

Vermeulen, flămând din Belgia, absolvent al unei școli de horticultură, vine în România în anul 1874 ca angajat al casei boierilor Filipescu. Apoi lucrează pe cont propriu ocupându-se cu cultivarea și vânzarea florilor în București.²⁰ Ion Tănase câștigă încrederea patronului, devin buni prieteni, chiar dacă nu vor munci împreună.

Ion Tănase se desăvârșește în secretele meseriei în serele Grădinii Botanice și apoi la Parcul Carol. Căsătorit în 1908 cu o ardeleană, din Cartu Făgărașului, pe care a cunoscut-o la Grădina Botanică, primii doi copii îi sunt botezați de Vermeulen.

În anul 1910 cumpără "o bucată de pământ" - câteva pogoane - în fundătura Livezea cu Duzi, cu gândul de a porni o afacere de grădină pe cont propriu. O acțiune temerară, pentru că în 1899 erau înregistrați în București, potrivit Anuarului Statistic, 320 de grădinari și florari.²¹ Florăria prosperă, marfa, florile și legumele trifandale sunt vândute în fosta Piață de Flori din fața Hanului Manu (azi parcare) și în Piața Bibescu de la poalele dealului Mitropoliei. Marfa era transportată cu camioane platformă trase de cai bine îngrijiți. De aici porecla dobândită în mahala de "Marghiloman", după numele politicianului conservator cunoscut și pentru caii săi, rasă care concureau la curse pe hipodromul de la Băncasa.

Ion Tănase, ajuns florar și negustor de frunte în București era iubitor de muzică. Spectator nelipsit de la reprezentațiile de operetă unde participa cu întreaga familie, soția și cei trei copii. Era foarte mândru când, cu florile și aranjamentele sale florale, erau omagiați artiștii la sfârșitul spectacolelor.

În anul 1913 se naște cel de al treilea copil, o fetiță botezată Maria nu alta decât celebra artistă **Maria Tănase**. Ar mai fi de adăugat că primele cântece pe care le-a învățat au fost cele auzite de la argații olteni și ardeleni care lucrau în grădina tatălui ei și cântecele "de mahala" auzite la petrecerile de duminică din Livada cu Duzi.

Seceta din 1927 și criza economică din 1929 afectează întreprinderea de grădinărit, schimbând destinul copiilor, care sunt nevoiți să-și întrerupă studiile. Cariera Mariei Tănase începe în aceste condiții vitrege.²²

Casa părintească a renumitei cântărețe situată în ceea ce va deveni parcul din spatele palatului pionierilor, azi "al copiilor", a fost demolată fără scrupule sau vreo justificare urbanistică în teribilul deceniu '80 al veacului XX, în loc de a se face acolo o casă memorială Maria Tănase.

La 12 mai 1922 un incendiu distruge biserica care arde până în temelii. Dezastrul a avut un mare impact în societatea bucureșteană. Se constituie un

²⁰ Jean Vermeulen (1852 - 1937), biografia și necrologul în "Revista Horticola" XV, 1937, nr. 1/1 pag. 138.

²¹ Ștefan Ionescu. *Structura socială a populației orașului București* în București... IX, 1972, pag. 243

²² Datele privitoare la Ion Tănase, tatăl artistei Maria Tănase au fost preluate din: Petre Ghiață și Clăvia Sachelarie, "Maria Tănase și cântecul românesc", București, Edit. Muzicală 1965, pag. 9 - 31.

Comitet pentru strângerea de fonduri pentru rezidirea bisericii care a avut în fruntea sa chiar pe mitropolitul primat, viitorul patriarh Miron Cristea. Principele moștenitor, viitorul rege Carol al II-lea, lansează un apel către țară pentru a încuraja donațiile în vederea reclădirii acestui lăcaș bucureștean. O importantă contribuție bănească a fost aceea a industriașului Dimitrie Mociornița, bine cunoscut în mahalalele din sud-estul Capitalei pentru sprijinul pe care l-a acordat salariaților săi, locuitori ai acestor cartiere aflați în suferință. În afară de bani, biserica primește ca danie de la Domeniile Coroanei 20 de vagoane de lemn de stejar, din care se vor executa și stranele și catapeteasma, lucrate de un renumit sculptor în lemn al vremii - Babic. Biserica a fost clădită din nou între anii 1922 - 1924 "surprinzător, nu peste cea veche, ci alături de spre sud"²³ După proiectul arhitectului P. Demetrescu, planurile păstrându-se în arhiva Direcției Monumentelor Istorice²⁴. Biserica construită de P. Demetrescu reprezintă o elegantă construcție în care elementele arhitecturii tradiționale au fost incluse cu măiestrie în noua clădire, simțindu-se în ea experiența acumulată de autor ca arhitect al Comisiunii Monumentelor Istorice. În perspectiva deceniilor care au trecut de la edificarea acestei biserici, ea se situează printre cele mai valoroase construcții bisericesti care nu fost ridicate în prima jumătate a veacului. (a se vedea fotografia făcută curând după sfințire de fotograful N. Tatu).

Afirmația precum că această biserică este opera arhitecților J. Trajanescu și Duiliu Marcu și a inginerului Beliș nu este confirmată de documente.²⁵

Pictura a fost executată de maestrul Dimitrie Belizarie, lucrare încheiată în anul 1929, același pictor care peste câțiva ani, în 1937, va picta și catedrala patriarhală. Ceremonia sfințirii noii biserici a avut loc într-un cadru festiv în 14 decembrie 1930, când biserica primește încă un hram, sfântul Trifon, patronul măldinarilor. (se serbează la 1 februarie).

Încă dinainte incendiului din 1922 se hotărâse crearea pe lângă biserică a unui așezământ de cultură și educație spirituală. În cartier se constituie o filială a Societății Ortodoxe a Femeilor Române căruia parohia îi cedează terenul pentru un viitor cămin cultural conceput a avea și un program social, o grădiniță pentru copii (1924). La 26 august 1921 parohia înaintează Serviciului Tehnic al Primăriei o cerere pentru autorizarea construirii unui corp de clădire "ce va servi ca sală de lectură și două camere", total în suprafață de 122,30 mp. după proiectul lui St Mihăilescu - conductor arhitect.²⁶ proiect care nu știm dacă a fost pus în aplicare. Aceasta, pentru că în anul 1930 se construiește Ateneul Cultural sus amintit, o clădire monumentală existența și astăzi. Acesta a fost primul Ateneu Popular din București unde s-a desfășurat în perioada interbelică o bogată activitate culturală.²⁷

²³ Gh. Manucu- Adameșteanu, op. cit. pag.49.

²⁴ Arhiva D.M.I. fond. Comisia Momentelor Istorice, mapa112 Bis. Cărămizarii de Jos.

²⁵ Lucia Stoica, Dan D. Ionescu și alții, "Atlas -Ghid. Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București din cele mai vechi timpuri până astăzi". București Edit. Ergorom 1999, vol. I pag.64, nr.118..

²⁶ Arhiva Municipiului București, fond Serviciul Tehnic, dosar Cărămizarii de Jos, 1921.

²⁷ Petre Daiche, *Ateneele Populare din București și rolul lor în culturalizarea maselor (1918 - 1944) în București...*"VII, 1969, pag.136.

Construcția cuprinde la parter o sală de spectacol de 300 de locuri, iar la etaj erau spații prevăzute pentru o școală, un dispensar, o cantină și o grădiniță pentru copii și, inițial sediul băncii Sf. Trifon.

În anul 1964, clădirea va fi preluată de stat, fiind repartizată teatrului Ion Vasilescu. Ulterior, întregul ansamblu de clădiri este cedat de autorități unei întreprinderi, parohia fiind și în prezent în proces pentru recuperarea proprietății sale.

Între anii 1969 - 1972, se fac în biserică reparații exterioare, se restaurează pictura și se introduce încălzire centrală.

Începând din anul 1970, întregul cartier este demolat construindu-se blocuri de locuințe care fac parte din ansamblul "Tineretului".

Singura amintire a istoriei desfășurate în "Cărămidarii de Jos", de-a lungul a patru secole, a rămas doar biserica și construcțiile alăturate, dar și acestea datând din secolul XX.

Studiul de față se dorește a fi consemnarea trecutului acestei vechi mahalale, sortit uitării, îngropat fiind în betoanele blocurilor contemporane, istorie lipsită de "evenimente" dar care face totuși parte integrantă din cea seculară a Bucureștiului, în ceea ce s-a numit civilizația urbană, chiar în "marginele de București".

The Cărămidarii de Jos Outskirts SUMMARY

The Cărămidarii de Jos outskirts was among the areas demolished during the communist epoch. Starting with the year 1970, blocks of flats have been built there as part of the Tineretului quarter. The only remnant of a dense history is the still standing church and its surrounding buildings dating, however, from the 20th century.

The present study aims at configuring the past of the old area - as a part of the old Bucharest, and a representative sample of what was once the life at the very limits of the town.